

KAPRONCZAY KÁROLY*

Adatok a Semmelweis-szobor történetéhez

Fővárosunk talán egyik legszebb köztéri szobra *Stróbl Alajos*nak *Semmelweis Ignác*ot ábrázoló kompozíciója, amelynek történetével vázlatokban több, a nagy magyar orvos életútját és munkásságát feltáró munka is foglalkozott.¹ Ezek általában csak a szobor történetének Stróbl Alajoshoz kapcsolódó vonatkozásait ismertetik, csak utalásokban térnek ki olyan eseményekre, melyek a jeles szobrasszal kötött szerződést megelőzték. A szobor felállítását a Semmelweis Emlék Végrehajtó-bizottság kitartó, majd másfél évtizedes fáradozásainak köszönheti. *Benedek István*, *Gortvay György* és *Zoltán Imre* könyveikben elég részletesen elemzik ezen bizottság tevékenységét, elévülhetetlen érdemeit Semmelweis életművének a hazai és a világ szakmai közvéleménye előtti megismertetés területén. Csupán a felvillantás erejéig szükséges a Semmelweis Emlék Végrehajtó-bizottság történetét és munkásságát áttekintenünk.

1891-ben a schmelzi temetőben kiürítették azt a parcellát, amelyben 1865-ben eltemették Semmelweis Ignácot. Még a kiürítés előtt *Markusovszky Lajos* és *Hirschler Ignác* felhívta a Semmelweis család figyelmét a temető szándékára és arra, hogy helyes lenne a hamvakat Budapestre szállítani. Így került sor 1891-ben Semmelweis földi maradványainak hazahozatalára, amelyeket 1891. április 17-én – ideiglenesen – a Kerepesi temetőben a *Walthier* család sírboltjában helyeztek el. Annak ellenére, hogy ezen az eseményen csak a szűkebb család vett részt, az mégis megrázta és megmozgatta a magyar orvostársadalmat. Néhány hét ieforgása alatt két Semmelweis Emlékbizottság – az orvosi karon *Kézmárszky Tivadar* (1842–1902) egyetemi tanár, a Budapesti Királyi Orvosegyesületben *Markusovszky Lajos* (1815–1893) elnöklete alatt – is alakult.² Mindkét bizottság 1891. június 15-én Semmelweis Emlék Végrehajtó-bizottság néven egyesült – *Markusovszky Lajos* elnöklete alatt – hogy a hazai orvostársadalom és a közvélemény öntevékeny erejének és anyagi támogatásának segítségével Semmelweis Ignácnak és életművének olyan emléket állítson, amely méltó a nagy magyar orvoshoz. A bizottság tagjai valóban a magyar orvostársadalom legkiválóbbjai közül kerültek ki (*Kézmárszky Tivadar*, *Hőgyes Endre*, *Navratill Imre*, *Réczey Imre*,³ *Elischer Gyula*,⁴ *Szabó Dénes*,⁵ *Berczeller Imre*⁶ és *Dirner Gusztáv*,⁷ az elnöki tisztséget *Markusovszky* halála után *Kézmárszky Tivadar* (1893–1902), majd *Tauffer Vilmos* (1902–1906) töltötte be. A Semmelweis Emlékbizottság – az egyszerűség érdekében nevezzük így a továbbiakban – tagjai sorába később olyan tagokat is kooptált, például *Müller Kálmánt*,⁸ *Győry Tibort*,⁹ *Temesváry*

* Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár, 1023 Budapest, Török utca 12.

*Rezsőt*¹⁰ stb., akik igen tevékenyen járultak hozzá Semmelweis életművének feltárásához, emlékének méltó megörökítéséhez. A Semmelweis Emlékbizottság nagy tervekkel lépett a közvélemény és a Semmelweis emlékét ápolni kívánók tábora elé. Hazai és nemzetközi közadakozásból fel kívánta állíttatni Semmelweis szobrát Budapesten, dízsírhelye fölé művészi síremléket a Kerepesi temetőben, plakettet, művészi emlékképet akart kiadni, nyomtatásban megjelentetni Semmelweis összes munkáját, valamint a nagy magyar orvos nevét viselő emberbaráti intézményt és nemzetközi ösztöndíjat alapítani. A bizottság saját lelkesedéséhez mérte a társadalom öntevékeny és adakozó anyagi kedvét, annak a közvéleménynek segítségére számított, amely akkor kezdte megismerni Semmelweis jelentőségét, érzékelti felfedezésének korszak-kezdetet jelentő nagyságát. Ez azonban aligha volt elegendő ahhoz, hogy az Emlékbizottság tervei valóra válhassanak. Sem külföldről, sem pedig itthon nem gyűlt össze akkora összeg, hogy abból mindent teljesíteni lehetett volna. Két év múlva, 1893-ban az Emlékbizottság módosította eredeti elképzeléseit: a végrehajtható programban már csak a művészi síremlék, az emléklap, az emléklap és az életmű nyomdai kiadása szerepelt, illetve kellő összeg birtokában a Semmelweis-szobor felállítása.¹¹ Előbb a hamvak dízsírhelyben történő elhelyezésére és a művészi síremlék felállítására került sor, majd kiadták *Doby Jenő* rézkarcát Semmelweisről,¹² később nyomtatásban megjelentek Semmelweis munkái. A szobor felállítására csak 1906-ban került sor, ezt nagy nemzetközi részvételű ünnepségen avatták fel. Az Emlékbizottság erre az alkalomra emléktáblával jelölte meg az Apród utcai szülőházat, *Berán Lajossal* elkészíttette az azóta híressé vált Semmelweis-emléklakettet.¹³

A továbbiakban figyelmünket csak a szobor történetére összpontosítjuk, ennek dokumentumait kívánjuk elemezni és nyilvánosságra hozni. A Semmelweis Emlékbizottság üléseit mindig a Budapesti Királyi Orvosegyesület székházában tartotta, így az egyes ülésekről készült jegyzőkönyveket az egyesület irattára őrizte meg. Kisebb-nagyobb hiányokkal az Emlékbizottság iratanyaga teljes, csupán azon iratokból hiányzik, amelyeket Dirner Gusztáv 1909-ben – magyar–német–angol nyelven kiadott – a „*Nemzetközi Semmelweis Emlék Budapesten*” című terjedelmes munkájában leközölte. Ma a Budapesti Királyi Orvosegyesület Levéltárához csatolt Semmelweis Orvostörténeti Szaklevéltár anyagában őrzött Semmelweis Emlék Végrehajtó-bizottság iratanyagából csak a Semmelweis-szoborra vonatkozó iratokat válogattuk ki, ezek tükrében kíséreljük nyomon követni a szobor történetét, a szobor helyének kijelölésével kapcsolatos eseményeket.

A Semmelweis Emlékbizottság 1891. június 23-án tartott második ülésén foglalkozott először a Semmelweis-szobor kérdésével. „Azt szeretnék leginkább, hogy életnagyságú szobra állíttatnák fel a valaha felépítendő egyetemi szülőházak előcsarnokában vagy frontja előtt egy vasrácsos kis kertben mint ahogy Párizsban *Broca Pál* szobra áll. Ha ennyire nem telnék az indítandó gyűjtésből, legalább 1-1 mellszobrát vagy olajfestéses arczképét szeretnék látni a szülészeti intézetek előadói termeiben.”¹⁴ Már ekkor Hőgyes javaslatára elfogadták, hogy a Semmelweis-szobor kérdését különítsék el a síremlék problémájától, a szobrot olyan köztéren állítsák fel, ahol a nagyközönség szeme előtt lesz.

A Semmelweis Emlékbizottság következő évekre vonatkozó iratanyagaiban nem találunk lényeges utalást vagy intézkedést a szoborral kapcsolatban, csupán az éves elszámolásokban jelezték a szoborra összegyűlt összeget és kamatait. Az Emlékbizottság tartotta magát ahhoz, hogy érdemben csak akkor foglalkozik e kérdéssel, ha megfelelő összeg birtokába kerül. A szobor felállításáról nem mondtak le, a gyűjtés a síremlék és az emléklap felállítása, illetve kiadása után elsősorban erre irányult. A szobor ügyének végleges rendezésére 1901-ben érkezett el az idő: amikor a szoboralapítvány összege meghaladta a 32 ezer koronát (32 300 K), elérhető közelségbe került a felállítás, illetve a végrehajtás kérdése. Az 1901. január 8-án kelt ülésen úgy ítélték meg, hogy 40 ezer korona elegendő a szobor megrendeléséhez, a művészi kivitel megvalósításához.¹⁵ A hiányzó közel 8 ezer koronát ismételt gyűjtés megindításával, az orvosi kar, a főváros és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium anyagi támogatásával pótolják. Ismét szóba került a szobor helyének kijelölése: Hőgyes Endre a szobrot az orvosi kar kertjében (az Üllői út 26. sz. alatti tömbben) kívánta látni, ott, ahol a kar nagyságainak szobrai óhajtották felállítani. Bókay János, Kézmárszky Tivadar és Elischer Gyula olyan „nyilvános helyen kívánták a szobrot elhelyezni, amely a székes-

főváros közforgalmú útja”.¹⁶ Mindenesetre abban állapodtak meg, hogy a Közmunkák Tanácsánál tájékoznak a számításba jöhető helyekkel kapcsolatban. A hozzászólásokból a következő helyek rajzolódtak ki: a Rókus Kórház előtti tér, a Döbrentei utca és tér találkozási pontja, valahol az orvosi kar épületeinek környéke. Ezen az ülésen foglalkoztak először a szobrot megalkotó művész személyével. A jegyzőkönyvi bejegyzések szerint *Fadrusz János*¹⁷ és *Vastagh György*,¹⁸ a századforduló emlékszobrászata két kiemelkedő nagyságának neve került szóba. Az Emlékbizottság Elischer Gyulát (1846–1909), a neves nőorvost, a kiváló műgyűjtő és műpártoló szakembert bízta meg a művészekkel történő tárgyalásokkal. Az ülésen ő ajánlotta Fadrusz Jánost és esetleg Vastagh Györgyöt, míg Tauffer Vilmos szóba hozta Stróbl Alajos nevét.¹⁹

A művészi életben igen járatos Elischer gyorsan cselekedett, így az 1901. március 26-án tartott ülésen bejelentette, hogy Fadrusz János örömmel elvállalta Semmelweis szobrának megmintázását, így a bizottság azonnal megkezdte a szerződés megkötésére vonatkozó tárgyalásokat.²⁰ Ezen az ülésen ismertette Elischer Gyula a Főváros Közmunkák Tanácsának javaslatait a szobor helyének kijelölésével kapcsolatban. A Rókus Kórház előtti teret az elkövetkezendő terep- és városrendezés miatt nem ajánlották. A Döbrentei utca és tér háromszögét a közlekedés akadályoztatása miatt elvetették, a Gizella térre Vörösmarty Mihály szobrát tervezték, míg a Vámház előtti teret is szűknek találták.²¹

A Fővárosi Közmunkák Tanácsa három számításba jöhető teret javasolt elfogadásra az Emlékbizottságnak: a Ludovika teret, a Baross utca torkolatát (a Wenckheim-palota, ma a Szabó Ervin Könyvtár épülete előtti teret), valamint az Erzsébet tér bármelyik részét. Az Emlékbizottság az orvosi kar közelét szerette volna, de a hely kiválasztásánál figyelembe akarta venni Fadrusz János véleményét is. Az Emlékbizottság végül úgy határozott, hogy első helyen – Fadrusz véleménye alapján – a Nagykörúton a Baross kávéház előtti teret – a Baross utca, József körút kereszteződésénél – második helyen a Wenckheim-palota előtti teret kérelmezi. Ezen az ülésen hivatalosan is felkérték Fadrusz Jánost a Semmelweis-szobor elkészítésére, a részletes tervek átadására.²² Sajnos nem maradt másolat az Emlékbizottság elképzeléséről, amelyet Elischer Gyula szóban is ismertetett a művésszel. A magyaros ruhában álló Semmelweis mellett egy allegorikus – gyermekét felmutató – női alakot is szerepeltetni kívántak, aki a megmentett asszonyok háláját kívánta kifejezni a nagy magyar orvos emléke előtt.

Az Emlékbizottság és Fadrusz tárgyalásai majd félévig tartottak, amikor is 1901. december 1-jén megkötötték a szerződést.²³ Sajnos nincs adatunk arra, hogy Fadrusz János a következő másfél évben elkészítette volna a Semmelweis-szobor mintázatát, gipsz vagy más formáját. A szerződésből kitűnik, hogy az Emlékbizottság a Semmelweis-szoborkompozíció főalakját bronzból, melléalakját márványból kívánta megalkotni. Fadrusz a szerződés megkötésekor rendkívül nagyvonalúnak bizonyult anyagi kérdésekben, semmi különösebb kikötése vagy követelése nem volt. Sőt örömét fejezte ki, hogy megbízták a mű megalkotásával. „Miután ez lesz az első szobrom a fővárosban, nem ígérhetek egyebet mint azt: hogy nem a kezemmel, hanem a lelkemmel fogom megcsinálni!” – írta szerződéséhez írott utolsó bekezdésében.²⁴

A hely kijelölésével kapcsolatban némi bonyodalom támadt: 1901. április 16-án kelt levelében a Főváros Közmunkák Tanácsa a székesfőváros felé történő előterjesztésében első helyen a Baross utca torkolatát, második helyen az Üllői úti klinikák előtti teret (a Ludovica Akadémia előtti teret) és harmadik helyen a Fadrusz által kért teret jelölte meg.²⁵ Az 1901. július 9-én kelt határozat szerint ugyanezen tanács a Semmelweis Emlékbizottság által ellenzett Üllői úti teret fogadta el a Székesfőváros Tanácsától és erről értesítette is az érdekelt Emlékbizottságot.²⁶ Újabb hosszas levelezés kezdődött, mivel az Emlékbizottság ezt nem fogadta el, inkább a Wenckheim-palota előtti teret kívánta megszerezni. Ehhez kellett a Wenckheim család beleegyezése is, ami rendkívül szerencsésen végződött, mivel a család 100 koronás adománnyal járult hozzá a szoboralapítványhoz. Az ügyben nem történt döntés, amikor váratlanul elhunyt Fadrusz János. Az Emlékbizottság 1903. november 6-án tartott ülésén foglalkoztak az új szobrász kiválasztásának kérdésével. A Tauffer Vilmos, Dirner Gusztáv és Elischer Gyulából álló kirendelt bizottságot bízták meg a számításba jöhető művészekkel való tárgyalással. A jegyzőkönyv szerint felvetődött *Zala György*,²⁷

Vastagh György és Stróbl Alajos neve, bár az ülés napján kézhez kapták *Róna József* szobrász ajánlkozó sorait is.²⁸ Abban maradtak, ha nem sikerül megállapodásra jutni egyik művésszel sem, akkor pályadíjat írnak ki a szobor megalkotására. Az 1903. november 23-án kelt jegyzőkönyv szerint Tauffer Vilmos elnök örömmel jelentette be, hogy sikerült megállapodni Stróbl Alajossal, akinek megküldték a Fadrusszal kötött megállapodás szövegét a szobor megmintázásával kapcsolatban.²⁹

Stróbl Alajos azonnal munkához látott és 1904. február 28-án – még a hivatalos szerződés megkötése előtt – az Emlékbizottságnak bemutatta a szoborkompozíció mintáját. Erről a Semmelweis Emlékbizottság 1904. március 2-án tartott ülésének jegyzőkönyve szól részletesen.³⁰ Ez rendkívül érdekes abból a szempontból, miként képzelte el Stróbl elsőnek a Semmelweis-szobrot, mi a különbség e között és a ma látható végleges forma között. Semmelweis alakját Stróbl a róla készített utolsó fénykép alapján formázta meg magyaros ruhában, amint egy ugyancsak magyaros ruhában – széken – ülő, gyermekét Semmelweis felé nyújtó női alak vállára helyezi kezét. A főalak tekintete előrenézett, megjeleníteni akarva azt, hogy hallgatóinak bemutat egy nőt, aki megmenekült a gyermekágyi láz szörnyűségétől. A fő- és a mellékalak egy síkban állt volna a szobor talapzatán.

Ez a megoldás nem nyerte el az Emlékbizottság tagjainak tetszését, aminek elsősorban *Müller Kálmán* adott hangot. Rendkívül humorosan kifejtett véleményével mindenki egyetértett, ennek szellemében adták meg végleges kívánalmukat Stróbl Alajosnak. A főalak és a mellékalakok ne legyenek egy síkban, Semmelweis úgy jelenjék meg, amint utolsó fényképe is mutatta, könyvvvel a kezében az előadásra induló professzort jelenítse meg. A női alak ne legyen magyaros ruhában, allegorikus figuraként jelenítse meg a világ összes asszonyát, aki hálát akar adni Semmelweisnek, az anyák megmentőjének. (Dirner visszaemlékezése szerint Stróbl a női alak modelljeként feleségét mintázta meg.) Az Emlékbizottság állásfoglalását írásban nyújtotta át Stróbl Alajosnak, aki azt kész volt elfogadni, majd ezután született meg az igen részletes szerződés, amelyet 1904 júniusában aláírtak. Viszont Stróbl kifogást emelt a Fadrusz által javasolt térrel kapcsolatban, sőt a Wenckheim-palota előtti terecskével sem volt kibékülve.³¹ Szobrának nagyobb teret keresett, ahol jobban érvényesült volna. Különben a szobor végleges helyének kijelölése nem történt meg, mivel a Semmelweis Emlékbizottság nem fogadta el a Főváros Közmunkák Tanácsa által 1901-ben hozott végzést. Stróbl Alajos javaslatára végül – 1905 augusztusában – az Erzsébet térnek a Deák tér felőli részét igényelte a bizottság, amelyet csakhamar meg is kapott.³² Annak idején – 1893-ban – ez a hely egy alkalommal már szerepelt javaslatként, de akkor nem fogadták el, illetve nem is szerepelt a kérelmezett helyek között. Miután megszületett a végleges döntés, a mester ismételtén bemutatta szoborkompozíciójának vázlatát, megtörtént a végleges megállapodás, Stróbl módosította a főalak anyagát: a bronz helyett márványt ajánlott, így egységes lett a fő- és a mellékalakok együttese. Az Emlékbizottság elfogadta a módosítást, főleg azután, hogy ez nem emelte a költségeket. Stróbl még 1905 őszén Carrarába utazott, hogy a megfelelő márványtömböket kiválassza és megvásárolja. Viszont ezek Budapestre történő szállítása rendkívül költséges lett volna, így úgy döntöttek, hogy Stróbl a helyszínen faragja meg a fő- és a mellékalakok szobrait, ezeket szállítják majd Budapestre.

A szobrok végleges megfaragására Stróbl 1905 júniusában utazott Carrarába, ahol valóban két hónap alatt végzett munkájával. Budapesten pedig folyt a nagyobb szabású nemzetközi konferencia és ünnepély szervezése, amellyel Semmelweis emlékének kívántak tisztelegni és ennek során, szeptember 30-án kívánták felavatni a szobrot. A Semmelweis Emlékbizottság bizonyos aggodalmakkal élt: Stróbl nem adott magáról életjelt, nem tudták, miként halad munkájával. Budapesten ugyan megfelelő formában folytak az előkészületek, az alapzat építése, a terep rendezése, mégis váratlanul érte őket, amikor 1906. szeptember 6-án kelt levelében Stróbl esetleges haladékot szeretett volna kapni. Az Emlékbizottság mereven elzárkózott ettől, hiszen minden előkészület megtörtént a szobor ünnepélyes leleplezésére, a nemzetközi ünnepély megtartására. Stróbl Alajos végül időre vonatra rakatta a kész alkotást, időben megérkezett a szállítmány Budapestre és az utolsó napok megfeszített munkája nyomán 1906. szeptember 30-án megtörténhetett az ünnepélyes leleplezés. Viszont a szobor története ezzel nem fejeződött be, hiszen a második világháború

után az Erzsébet téren kialakították a távolsági autóbuszok pályaudvarát. Semmelweis szobrának új helyet kellett keresni. Alapos megfontolás után került a Rókus Kórház előtti térre, arra a helyre, amelyet egykoron a Semmelweis Emlékbizottság 1893 márciusában az első helyen képzelt el és amelyet akkor – terep és városrendezés miatt – elutasítottak.

JEGYZETEK, IRODALOM:

1. *Benedek István*: Semmelweis és kora. Bp. Gondolat, 1973., *Gortvay György–Zoltán Imre*: Semmelweis élete és munkássága. Bp. Akadémiai Kiadó, 1966.
2. *Semmelweis Orvostörténeti Szaklevéltár*. Semmelweis Emlékbizottság iratanyaga. 1891–1906.
3. *Réczey Imre* (1848–1913) sebész, egyetemi tanár, az Orvosi Hetilap szerkesztője (1886–1888), a Semmelweis Emlékbizottság megalakulása idején a Kir. Orvosegyesület alelnöke, 1896–1900 között elnöke.
4. *Elischer Gyula* (1846–1909) nőgyógyász, egy. rk. tanár, kiváló műgyűjtő, főleg rézmetszetekkel foglalkozott. Rembrandt- és Dürer-gyűjteményét az állam a Szépművészeti Múzeum számára megvásárolta. Nagybátyja Goethe-émlékgyűjteményét ő ajándékozta 1895-ben a MTA-nak.
5. *Szabó Dénes* (1856–1918) nőgyógyász, egyetemi tanár, jeles orvostörténész.
6. *Berczeller Imre* (1859–1936) nőgyógyász, a budapesti Izraelita Kórház főorvosa, egyetemi magántanár.
7. *Dirner Gusztáv* (1855–1912) nőgyógyász, egy. magántanár, 1897-től a budapesti Bábaképző igazgatója.
8. *Müller Kálmán* (1849–1926) belgyógyász, eü. szervező, egy. rk. tanár, a Rókus Kórház igazgatója, az Országos Közegészségügyi Tanács elnöke.
9. *Győry Tibor* (1869–1938) orvos, orvostörténész, egy. rk. tanár, az MTA levelező tagja, belügyi h. államtitkár. Jeles Semmelweis-kutató.
10. *Temesváry Rezső* (1862–1949) nőorvos, egyetemi magántanár, jeles orvostörténész.
11. Semmelweis Orvostörténeti Szaklevéltár. Semmelweis Emlékbizottság iratanyaga. 1893. január 15. ülés jegyzőkönyve.
12. *Doby Jenő* (1834–1907) rézmetsző és rézkarcoló. Pesten *Fuchstalernál*, majd Bécsben és Párizsban tanult. Később Bécsben *Jakoby* mellett dolgozott. A budapesti Iparművészeti Iskolán a rézmetszés tanára volt. Számos műve a Magyar Nemzeti Galériában található.
13. *Berán Lajos* (1882–1943) szobrász, éremművész. *Telcs Ede* és *Stróbl Alajos* tanítványa, majd a bécsi Képzőművészeti Akadémián tanult. 1906-ban Milánóban aranyérmet kapott alkotásaiért. Számos hazai és külföldi kiállítása volt. Plakettjeinek, emlékérméinek száma meghaladja az ezret. Főleg arcképeket mintázott.
14. Semmelweis Emlékbizottság iratanyaga. 1891. június 23-i ülés jegyzőkönyve.
15. Uo.
16. Uo.
17. *Fadrusz János* (1858–1903) a századforduló emlékszobrászatának kiemelkedő egyénisége. Lakatosinasként kezdte, faragványaival korán elismerést aratott. Prágai katonáskodása idején (1879–1883) megismerkedett a jeles cseh szobrásszal, *Myslbe*kkal, akinek műhelyében szabad idejében szobrászattal kezdett foglalkozni. Sikeresen próbálkozott porcelánfestéssel és -készítéssel is. 1886-tól ösztöndíjjal tanult Bécsben *Tilger* műhelyében, majd *Hellmer* tanítványa lett. Országos hírnévre az 1892-ben mintázott Feszület c. kompozícióval tett szert, köztéri alkotásai közül kiemelkedik *Mária Terézia* pozsonyi, *Mátyás király* kolozsvári, *Wesselényi* zilahi szobra. A kor patetikus külsőségeket hangsúlyozó emlékműveivel ellentétben alkotásai monumentálisak, a szobrászat klasszikus tradícióit őrzik.
18. *Vastagh György* (1868–1946) szobrász. Münchenben tanult, ahonnan hazatérve állatszobroival és életkép-csoportjaival aratott sikert. Később díszítőszobrászattal is foglalkozott.
19. *Stróbl Alajos* (1856–1926) a századforduló magyar szobrászatának vezető egyénisége. Szobrászatát érzékeny realiztikus mintázás jellemezte. Berlinben *Zumbuschnál* tanult, a kor legkedveltebb emlékműszobrászává avatta magát alkotásaival. Számos köztéri szobra áll Budapesten. Számos külföldi elismerésben is részesült, évtizedeken át a Képzőművészeti Főiskola tanára is volt.
20. Semmelweis Emlékbizottság 1901. március 26. ülése.
21. Uo.
22. Uo.
23. Uo.
24. Uo.
25. Semmelweis Emlékbizottság 1901. április 16. jegyzőkönyve.
26. Uo. jegyzőkönyvi kivonat.
27. *Zala György* (1858–1937) a századforduló hivatalos művészetének jelentős szobrász képviselője, a neobarokk emlékszobrászat talán legelesebb mestere.
28. *Róna József* (1861–1939) szobrász. Aszalosinasként kezdte, majd 1879-től *Zumbusch* mesteriskolájában tanult. 1885-ben Berlinben ösztöndíjat nyert. Antwerpenben és Párizsban Grand Prix-t nyert alkotásaival, 1912-ben Budapesten – József és Putifárné c. kompozíciójáért – aranyérmet kapott. Legismertebb köztéri szobra Savoyai Eugén lovasszobra, de Miskolcon, Szegeden, Komáromban is állnak szobrai.
29. Semmelweis Emlékbizottság 1903. november 23-i ülésének jegyzőkönyve.
30. Uo. 1904. március 2. ülés jegyzőkönyve.
31. Uo. 1904. augusztus 28. ülés jegyzőkönyve.
32. Uo.